

08/2017

ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA

TIIVISTELMÄ

Janne Salonen, Mervi Takala,
Mika Vidlund ja Niko Väänänen

Suomen osa-aikaeläke ja osittaiset eläkkeet Euroopassa

Kaikkiaan 146 560 henkilöä käytti mahdollisuuttaan osa-aikaeläkkeeseen

Osa-aikaeläke tuli mahdolliseksi yksityisaloilla 1.1.1987, julkisaloilla 1.7.1989 ja merimieseläkelakiin 1.1.1994. Osa-aikaeläkkeelle oli mahdollista siirtyä viimeisen kerran 1.1.2017. Osa-aikaeläke muodosti tuolloin yhdessä yksilöllisen varhaiseläkkeen ja varhennetun vanhuuseläkkeen kanssa suomalaisen mallin joustavasta eläkkeelle siirtymisestä.

Osa-aikaeläkkeen säännöt ovat pysyneet koko voimassaoloajan melko samanlaisina, mutta joitain muutoksia on tehty ikärajiin ja karttumasäännöksiin. Alaikäraja on vaihdellut 56 ja 61 ikävuoden välillä. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneet ovat kuuluneet tavallisimmin nuorimpiin mahdollisiin ikäluokkiin riippumatta siitä, mikä kulloinkin oli alaraja. Kun alaikäraja oli 56 vuotta, osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden määrä alkoi kasvaa kaikissa ikäluokissa, mutta silloinkin eniten osa-aikaeläkkeelle siirtyi nuorimpia.

Eniten osa-aikaeläkeläisiä oli vuonna 2003, jolloin heitä oli 41 000. Tätä edeltävä vuosi oli osa-aikaeläkkeelle hakeutumisen huippuvuosi, kun alaikäraja oltiin nostamassa kahdella vuodella. Viime vuoden lopussa osa-aikaeläkkeellä oli 10 000 henkeä. Kaikista osa-aikaeläkkeen saajista naisia on ollut koko ajan hieman miehiä enemmän. Julkisella sektorilla naisten osuus on ollut miesten osuutta suurempi, kun taas yksityisellä sektorilla miesten osuus on ollut suurempi kuin naisten osuus.

Osa-aikaeläkeläiset kokivat osa-aikaeläkkeen toimivana järjestelmänä

Osa-aikaeläkkeensaajille tehdyissä kyselytutkimuksissa havaittiin, että osa-aikaeläkkeensaajien kokemusten valossa osa-aikaeläkejärjestelmä toimi hyvin. Kielteisiä kokemuksia tai ongelmia osa-aikaeläkkeeseen liittyi vähän. Osa-aikaeläkkeen vaikutusta työurien pituuteen on tutkittu rekisteritietojen avulla. Useissa selvityksissä on saatu tulokseksi, että osa-aikaeläkkeensaajilla oli kokoaikatyössä käyviä saman ikäisiä eheämmät työurat ja he olivat tehneet vähintään yhtä pitkän tai pidemmän työuran kuin saman ikäiset kokoaikatyössä jatkavat. On kuitenkin vaikea sanoa, johtuvatko erot työurien pituuksissa osa-aikaeläkkeestä vai muista tekijöistä, kuten esimerkiksi koulutuksesta, ammatista tai terveydentilasta.

Osa-aikaeläkeläiset koulutetumpia kuin täysiaikaisessa työssä jatkaneet

Vuonna 2015 sosioekonomisen aseman mukaisessa vertailussa osa-aikaeläkkeensaajat olivat useammin toimihenkilötaustaisia kuin täysiaikaisessa työssä jatkavat. Osa-aikaeläkkeensaajista 68 prosenttia oli toimihenkilöitä, kun kokoaikaisessa työssä jatkavissa osuus oli noin 51 prosenttia. Osa-aikaeläkkeensaajista työntekijöitä oli 19 prosenttia, kun kokoaikaisessa työssä jatkavissa osuus oli noin 24 prosenttia. Noin 11 prosenttia osa-aikaeläkkeensaajista oli yrittäjiä, mikä on samaa tasoa kuin kokoaikaisessa työssä jatkavissa.

Työvoima oli koulutetumpaa verrattuna vuosituhannen alkuun. Vuonna 2016 osa-aikaeläkkeensaajista 49 prosenttia oli suorittanut korkeintaan keskiasteen koulutuksen. Vastaava osuus kokoaikatyössä jatkavissa oli 62 prosenttia. Erot paikantuvat myös korkeammilla koulutustasoilla. Osa-aikaeläkkeensaajista 18 prosenttia oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon, kun osuus kokoaikatyössä jatkavissa oli 12 prosenttia.

Useimmilla koulutus ja ammatti ovat yhteydessä toisiinsa. Osa-aikaeläkkeensaajista noin puolet oli suhteellisen matalasti koulutettuja, mutta toisaalta joukossa oli suhteellisen paljon myös korkeasti koulutettuja. Osa-aikaeläkkeensaajien joukossa korostuvat asiantuntija-ammattit, joiden osuus oli 48 prosenttia, kun täysiaikaisessa työssä jatkavissa osuus oli 30 prosenttia.

Vertailtaessa osa-aikaeläkkeensaajia sukupuolen mukaan ilmenee eriytymistä ammateissa. Noin 55 prosenttia miehistä työskenteli johtajina sekä asiantuntija-ammateissa ja neljäsosa teollisuuden ammateissa sekä rakennustöissä. Naisissa asiantuntija-ammattien osuus oli noin 50 prosenttia. Naisten osuus toimisto- ja asiakaspalveluammateissa sekä palvelutehtävissä nousi korkeahkoksi, 37 prosenttiin.

Osa-aikaeläkkeensaajat useimmiten suurten työnantajien palveluksessa

Osa-aikaeläkkeensaajat työskentelivät useimmiten suurten yritysten palveluksessa. Vuonna 2016 noin 54 prosenttia osa-aikaeläkkeensaajista työskenteli yli 1 000 työntekijän yrityksissä. Yrityksen palkkasummalla mitattuna osa-aikaeläkkeensaajista kolmannes työskenteli yrityksissä, joiden palkkasumma oli 2–10 miljoonaa euroa. Palkkasummaltaan alle 100 000 euron pienyrityksissä työskenteli kymmenen prosenttia osa-aikaeläkkeensaajista. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna naiset työskentelivät suuremmissa yrityksissä kuin miehet.

Sukupuoliero näkyy tarkasteltaessa yritysten toimialaa. Naisista 70 prosenttia työskenteli julkisen sektorin työnantajien palveluksessa, kun miesten vastaava osuus oli 42 prosenttia. Miesten kolme yleisintä toimialaa olivat teollisuus, julkinen hallinto ja maanpuolustus sekä koulutus, joilla työskenteli 58 prosenttia osa-aikaeläkkeensaajista. Naisten yleisimmät toimialat olivat julkinen hallinto ja maanpuolustus, terveys- ja sosiaalipalvelut sekä koulutus, joilla työskenteli 69 prosenttia osa-aikaeläkkeensaajista.

Yli puolella EU-maista on osittainen eläke

Asteittainen eläkkeelle siirtyminen ja eläkkeen ja työnteon yhdistäminen virisivät eurooppalaiseen keskusteluun jo 1980-luvulla. Varhaiseläkeväyliä suositeltiin karsittavaksi ja monissa maissa toteutettiin uudistuksia asteittaisen eläkkeellesiirtymisen tukemiseksi, jotta työurat pitenisivät. 1990-luvulla kansainväliset organisaatiot kuten OECD suosittelivat osittaista eläkettä keinona työllisyyden parantamiseen ja sosiaaliturvajärjestelmien rahoituksen turvaamiseen. Ruotsi on esimerkki maasta, jossa otettiin käyttöön osa-aikaeläke varhain – ja luovuttiin siitä varhain.

2000-luvulla on Euroopan maissa siirrytty kohti osittaisia vanhuuseläkkeitä. Nykyään yli puolella EU-maista on käytössä joko lakisääteinen tai työmarkkinaeläkeperusteinen osittainen eläke. Järjestelyjä yhdistää työntekijän mahdollisuus vähentää työtuntejaan – omalla kustannuksellaan – osittaisen eläkkeen avulla. Viime vuosina monissa Euroopan maissa on nostettu myös osittaisen eläkkeen ikärajaa.

Suomalaiseen työurakeskusteluun löytyy yhtymäkohtia muista maista. Osittaisten eläkejärjestelyjen on toivottu pidentävän työuria. Selkeää näyttöä siitä, että osittainen eläke olisi pidentänyt työuria työpanoksella mitattuna, ei kuitenkaan ole saatu.

Osittaisten eläkejärjestelmien edelläkävijöitä ovat Pohjoismaat, Suomi mukaan lukien. Edelläkävijämaissa kehitys näyttää johtavan siihen suuntaan, että yksilön vapaus työpanoksen määrästä ja vastuu varhaiseläkkeen kustannuksista lisääntyy.

Kokemuksia osittaisesta vanhuuseläkkeestä Ruotsissa ja Norjassa

Suomen osittaista varhennettua vanhuuseläkettä vastaava eläkelaji on ollut Ruotsissa ja Norjassa vaihtoehdona jo jonkin aikaa. Ruotsissa eläkelaji tuli mahdolliseksi vuonna 2003 ja Norjassa vuonna 2011. Ruotsissa eläkkeen ikäraja on 61 vuotta ja Norjassa 62. Molempien maiden eläkejärjestelmät ovat vapaampia sen suhteen, minkä suuruisen eläkkeen voi nostaa tai miten joustavasti eläkkeen osuutta voi muuttaa. Toisin kuin Suomessa, varhennettu vanhuuseläke voidaan myöntää täysimääräisenä. Yksi piirre yhdistää tarkasteltuja maita: eläke ei aseta rajoituksia työnteon jatkamiselle.

Varhennettu vanhuuseläke on osoittautunut suosituksi. Norjassa kolmasosa 62–67-vuotiaista on varhennetulla vanhuuseläkkeellä. Ruotsissa vanhuuseläkettä saavien osuus on alkuvuosien suuren suosion jälkeen vakiintunut viidennekseen 61–64-vuotiaasta ikäluo-

kasta. Ruotsissa sosiaaliturvan ja verotuksen kannustimet eivät kaikissa tapauksissa suosi vanhuuseläkkeen varhentamista.

Ruotsin ja Norjan kokemusten mukaan varhennettu vanhuuseläke otetaan mieluummin täytenä kuin osana. Täysimääräinen eläke ei kuitenkaan käytännössä tarkoita työnteon lopettamista, vaan valtaosa jatkaa työntekoa eläkkeen rinnalla. Ennakkotiedot Suomesta viittaavat siihen, että suomalaiset tekevät osittaisen vanhuuseläkkeen osalta samanlaisia valintoja eläkkeen tason ja työnteon suhteen kuin ruotsalaiset ja norjalaiset. Eläkkeestä otetaan mahdollisimman suuri osuus ja iso osa näyttää jatkavan työntekoa eläkkeen ohella.

Aineistotilaukset:

www.etk.fi > Julkaisut > Raportteja > Suomen osa-aikaeläke ja osittaiset eläkkeet Euroopassa
tai aineistotilaukset@etk.fi

ISBN 978-951-691-279-3 (nid.)

ISBN 978-951-691-280-9 (PDF)

ISSN 1238-5948 (painettu)

ISSN 1798-7490 (verkkajulkaisu)



Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus
00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puhelin 029 411 20
Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen
00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Telefon 029 411 20
Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions
FI-00065 Eläketurvakeskus Finland
Phone +358 29 411 20
Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi
> julkaisut